

SAMMANFATTNING:

Hur skulle eventuella svenska militära insatser kunna se ut vid olika typer av framtida kriser i Östersjöområdet? Den frågan ställer Karlis Neretnieks i sitt kapitel i boken Till bröders hjälp, utgiven

av Kungliga Krigsvetenskapsakademien. Denna förkortade version syftar till att ge en uppfattning av den svenska försvarsmaktens förmåga kopplad till solidaritetsinsatser i Östersjöområdet efter det att den av riksdagen beslutade

”Försvarsmaktsstruktur 2014” förverkligats. Avsikten är också att beskriva de lednings- och samverkansmiljöer som kan bli aktuella vid den typen av operationer, och att identifiera vissa av de krav dessa kan ställa på försvaret.

Svensk militär solidaritet kring Östersjön: Tre scenarier

AV: KARLIS NERETNIEKS

De scenarier som valts för denna analys utspelas alla i Baltikum och är:

1. Fredskris av typen

”Soldatmonumentsincidenten” i Tallinn 2007 men som leder till en tämligen allvarlig politisk kris mellan Ryssland och Estland. Syftet med en utländsk insats skulle i detta fall kunna vara att markera att Estland har stöd av Nato (och sina grannar) samt att hjälpa Estland att hävda sin territoriella integritet. Även om risken för en väpnad konflikt bedöms som i det närmaste obefintlig, kan incidenter förekomma.

2. En situation där de baltiska länderna (och omvärlden) uppfattar att det finns ett eventuellt militärt hot mot något eller några av dem,

d v s en förhandssituation där en tidig militär insats från andra länder skulle kunna vara stabiliserande. Att situationen skulle kunna utvecklas till en väpnad konflikt bedöms som mindre sannolikt, men kan inte helt uteslutas.

3. En situation där Ryssland överraskande angriper de baltiska länderna.

En variant, dock med samma resultat, skulle kunna vara att Nato visserligen var förvarnat men inte i tid tillfört förstärkningar till Baltikum för att därmed avskräcka från ett angrepp. Syftet är att se vad det skulle kunna innebära för Sverige i det fall Nato hamnat i en efterhandssituation och var tvunget att snabbt påbörja militära operationer för att försöka avvärja det ryska angreppet.

Det är viktigt att notera att scenarierna inte på något vis utgör en prognos av mer eller mindre sannolika händelseutvecklingar utan bara tjänar som instrument för att testa vad ”Försvarsmaktsstruktur 2014” skulle kunna eller inte kunna vid en kris i vårt närområde.

Genom att alla scenarierna utgår från dagens militärpolitiska situation, d v s att Sverige fortsatt är alliansfritt, Nato fortfarande existerar

i sin nuvarande form och EU inte utvecklats till en militärallians med därtill kopplade planerings- och ledningsresurser, är det utomordentligt osannolikt att någon annan organisation än Nato skulle leda militära aktiviteter syftande till att visa solidaritet med de baltiska länderna. Alla de tre baltiska staterna är i dag fullt ut integrerade i Natos ledningssystem såväl till lands som till sjöss och i luften. Nato ansvarar för ländernas incidentberedskap i luften och utarbetar för närvarande planer för hur de baltiska länderna skulle kunna stödjas militärt i händelse av ett väpnat hot. All internationell övningsverksamhet i Baltikum leds av Nato (eller USA). Det finns inga andra realistiska alternativ.

I samtliga scenarier förutsätts att Sverige på ett eller annat sätt överväger att delta i en solidaritetsaktion till stöd för Baltikum inom ramen för de

militära resurser som "Struktur 2014" tillåter. **Frågan som skall besvaras är: vad klarar den föreslagna strukturen av i händelse av att solidaritetsförklaringen skall tillämpas?**

Självfallet finns i samtliga scenarier optionen att försöka undvika ett direkt svenskt militärt engagemang. Men även sådana scenarier skulle leda till olika konsekvenser för och krav på Försvarsmakten. Till exempel behovet att kunna försvara Gotland mot båda parter i en konflikt som vi inte deltar i (behovet kommer att framgå klart i analysen av scenarierna 2 och 3), eller till och med i ett fall som scenario 3 att Sverige där skulle behöva förmågan att med våld hindra eventuella överflygningar av Natos flygstridskrafter.

Det är viktigt att inte läsa varje scenario som en "allt eller inget"-lösning. Snarare visar analysen dels inom vilka ramar statsmakterna kommer att ha handlingsfrihet med olika delkomponenter i Försvarsmakten, när det gäller att delta i olika typer av

solidaritetsaktioner, dels de områden där brister i strukturen kan innebära risker och begränsningar.

Scenario 1: Fredskris

En allvarigare variant av "Soldatmonumentskrisen" i Estland 2007, bland annat med omfattande incidenter mellan delar av den rysktalande befolkningen och andra grupper. Myndigheterna har uppenbara svårigheter att upprätthålla ordningen. Ryssland agerar mycket aggressivt och anklagar landets regering för att förfölja de rysktalande.

Förutom omfattande, svårspårade, cyberangrepp mot olika myndighetsfunktioner och högljudna mediekampanjer förekommer även militära provokationer, som överflygningar av estniskt territorium och kränkningar av sjöterritoriet med örlogsfartyg. Ryska medier kräver att Ryssland skall ingripa för att skydda "våra systrar och bröder". Scenariot kan likaväl beröra Lettland, eller både Estland och Lettland. Sannolikheten för att

krisen skall leda till krigshandlingar bedöms dock som mycket liten. Allvarliga incidenter kan trots detta inte uteslutas.

För att visa sin solidaritet med Estland beslutar Nato att förstärka luftövervakningen ("air policing") i Baltikum och genomföra en större marinövning i Östersjön. Från såväl Nato som Estland framställs önskemål om att Sverige skall delta i någon eller några av de planerade aktiviteterna. Dessutom uttrycks önskemål om att deltagande fartygsförband får utnyttja svenska hamnar samt att Nato-flygplan tillfälligtvis kan använda någon svensk flygbas för tankning och vila.

Situationen kan beskrivas som en "fredskris". Något militärt hot mot de baltiska staterna (eller Sverige) föreligger knappast. Risken för en militär konflikt i Östersjöområdet är låg. De eventuella hot som kan finnas – cyberattacker eller andra dolda angrepp – är i huvudsak sådana som det åligger andra myndigheter än Försvarsmakten att hantera. Det går dock inte helt att utesluta att

Försvarsmaktsstruktur 2014

Den framtida försvarsmakten kommer i grova drag bestå av: 8 st manöverbataljoner (några kommer vara mekaniserade, andra kommer vara pansarbilsburna infanteribataljoner), 2 st artilleribataljoner, 2 st luftvärnsbataljoner, 2 st ingenjörbataljoner, 1 st jägarbataljon, 7 st korvetter, 4 st ubåtar, 4 st flygdivisioner (ca 100 st JAS 39 Gripen), 1 st helikopterbataljon (transporthelikoptrar), ett hemvärn om ca 20 000 man samt olika logistik- och ledningsenheter. Organisationen kommer vara "modulariserad" i den meningen att manöverbataljonerna tillförs förstärkningsresurser, t ex stridsvagnar, beroende på vilken uppgift de har att lösa. Marin- och flygförbanden kommer i huvudsak ha fast anställd heltidstjänstgörande personal. Soldaterna i arméförbanden kommer till ca 65 % bestå av anställd men hemförlovad personal (ungefär som reservofficerarna i det tidigare systemet) som kallas in när det kan bli aktuellt med en insats, nationellt eller internationellt.

svårspårade aktioner kan riktas mot Försvarsmaktens anläggningar och de utländska stridskrafter som deltar i operationen.

Hur Försvarsmaktens resurser skall utnyttjas och avvägas, mellan behov i Sverige och ett deltagande i NATO:s solidaritetsaktion, utgör knappast några större problem.

Ett svenskt deltagande i den av Nato planerade verksamheten, "air policing" och marinövningen, borde generellt sett inte heller innebära några praktiska problem. Mycket av den skisserade verksamheten utgör sådant som rutinemässigt redan idag genomförs av Försvarsmakten i samband med olika internationella övningar i Sverige och i närområdet.

I det fall Sverige erbjuds och önskar att delta i "air policing" över Baltikum måste detta dock vägas mot behovet av incidentberedskap i Sverige (både flygande förband och basresurser) och möjligheten att avlösa de förband som stationeras i Baltikum. Det senare är endast aktuellt om verksamheten skall bedrivas under längre tid, flera månader. Men även en operation som sträcker sig över längre tid borde kunna genomföras då det knappast kan röra sig om någon större resursinsats. Syftet är ju främst att skapa en bättre incidentberedskap, inte att genomföra luftförsvarsuppgifter.

Här finns alternativet att svensk och eventuellt också utländsk "air policing" till delar skulle kunna ske från Gotland, bland annat för

att avlasta de fåtaliga flygbaserna i Baltikum. Det skulle för svensk del också innebära att basresurser inte skulle behöva flyttas utomlands, vilket är både dyrt och tämligen tidskrävande.

När det gäller svenskt deltagande med örlogsfartyg i den föreslagna marinövningen, med två eller tre korvetter, föreligger inte heller några avgörande praktiska problem. Sjöstridskrafterna är sannolikt de i Försvarsmakten som har bäst förmåga att genomföra övningar och operationer tillsammans med sina utländska motsvarigheter, eftersom de deltar i omfattande internationell övningsverksamhet och har erfarenheter från "skarpa" operationer i Medelhavet och utanför Somalia.

Möjligheterna att kunna disponera svenskt territorium är inte av avgörande betydelse för Nato i denna situation.

Möjligheterna att kunna disponera svenskt territorium är inte av avgörande betydelse för Nato i denna situation. Däremot är det uppenbart att utnyttjandet av svenska flygfält och hamnar skulle underlätta verksamheten, bland annat genom att fartyg då hade närmare till sina övningsområden och flygplan skulle kunna använda mer av sin flygtid till övningar.

Tillfällig basering av ett mindre antal utländska flygplan i Sverige erbjuder inga tekniska problem,

under förutsättning att de medför egna klargöringsresurser. Inte heller tillfällig basering av utländska fartygsförband borde innebära några speciella tekniska problem.

Den troligen största utmaningen i samband med basering av utländska stridskrafter på svenskt territorium i den skisserade situationen, jämfört med den rent fredsmässiga övningsverksamhet som bedrivs idag med andra mariner och flygvapen, är att behovet av bevakning sannolikt ökar. Eventuellt krävs att något eller några av de kontrakterade "insatsförbanden" kallas in för att lösa den uppgiften, och/eller att de nationella skyddsstyrkorna (hemvärnet) engageras.

Den enda aktivitet som för svenska förband skulle innebära något ovana ledningsförhållanden vore om Sverige erbjuds och valde att delta i "air policing" över Baltikum. Förband engagerade i den verksamheten skulle då, med mycket få inskränkningar, ledas av Natos flygstridsledning i en skarp verksamhet. I marinövningen skulle de svenska fartygen, på sedvanligt sätt, lyda under den av Nato organiserade övningsledningen, där förmodligen även svenska officerare skulle ingå. Med hänsyn till den spända situationen i Baltikum skulle Nato antagligen ha utarbetat särskilda "Rules of Engagement" för att hantera incidenter i luften och till sjöss, och det skulle vara nödvändigt för Sverige att acceptera dem om vi önskade delta.

”Struktur 2014” innebär inga begränsningar för den skisserade typen av insatser. Snarare är den väl anpassad för det. Den internationella övningsverksamhet som Försvarsmakten idag bedriver ger antagligen också en tillräckligt god kunskapsgrund för ett eventuellt deltagande. För att snabbare komma igång med en eventuell uppgift inom ”air policing”, och även ha en bättre förståelse för hur främst Natos luftförsvarsorganisation fungerar, skulle en ständig svensk närvaro i t ex den Natos luftförsvarscentral som ansvarar för norra Europa vara av stort värde.

Scenario 2: ”Georgien”

Detta är ett ”Georgiensscenario” där det ryska agerandet uppfattas som ett militärt hot, men där dock Nato försöker att agera innan eventuella fientligheter utbryter. Det skall ske genom att markstridsförband förflyttas till Baltikum och flygstridskrafter framgrupperas till närområdet.

Syftet är att tydligt visa på Natos vilja och förmåga att vara solidariskt med de baltiska länderna. Därmed skulle Ryssland fås att avstå från ett eventuellt militärt ingripande i något eller några av de baltiska länderna och inse att militära påtryckningar inte är en framkomlig väg.

Om Ryssland överhuvudtaget har för avsikt tillgripa militärt våld, och under vilka förutsättningar, är självfallet omöjligt att veta – vi är

inte tankeläsare. Sannolikheten för en militär konflikt bedöms dock som liten. Eventuellt har den aktuella krisen föregåtts av en viss tid av ökad spänning. Genom att det ligger (borde ligga) i sakens natur att man försöker kväva krisen i sin linda är det dock osannolikt att berörda länder haft någon längre tid på sig att förbereda insatsen. I det här fallet antas därför att inga mer omfattande åtgärder har vidtagits, vare sig i Sverige eller inom Nato, innan det blir dags att påbörja insatsen.

I Natos plan för insatsen framförs det önskemål att närliggande länder, Sverige och Finland, snabbt agerar för att tillsammans med lätta amerikanska och tyska flygburna samt polska marktransporterade förband skapa en militär närvaro i Baltikum. Den sammanlagda styrkan på marken skulle omfatta cirka en brigad i vart och ett av de baltiska länderna, där de finska och svenska bidragen skulle kunna vara i storleksordningen en bataljon från varje land, vilka skulle ingå i den amerikanska respektive tyska brigaden.

Därutöver tillfrågas Sverige och Finland om möjligheterna att basera amerikanska flygstridskrafter i respektive länder, samt om en samordning av flygstridsledningen så att Natoflyg baserat exempelvis i Norge kan flyga över svenskt territorium. Dessutom vore det också önskvärt att tyska, polska och brittiska marina enheter kunde få ha tillfälliga baser i Karlskronas

och Stockholms skärgårdar. Frambasering av Natoresurser till Baltikum (och eventuellt Sverige och Finland) skulle påbörjas inom några dagar och vara slutförda inom en månad.

Det råder inte krig. Mycket osäkert är också om Ryssland verkligen är berett att tillgripa stridshandlingar för att uppnå sina syften. Det skulle innebära ett angrepp mot medlemmar i Nato (och EU), med alla de militära, politiska och ekonomiska konsekvenser detta skulle kunna få.

Om ett angrepp trots allt är en rysk option kan det bland annat grunda sig på tvivel på solidariteten inom Nato.

Om ett angrepp trots allt är en rysk option kan det bland annat grunda sig på tvivel på solidariteten inom Nato, i kombination med att Nato har begränsade möjligheter att hjälpa de baltiska staterna militärt, speciellt i ett sent skede.

En tydlig och snabb markering av att Nato är både villigt och har förmågan att försvara Baltikum skulle därför kunna vara en viktig återhållande faktor. Utgångspunkten i analysen är att sannolikheten för att Ryssland skulle vara berett att ta en militär konfrontation med Nato är liten, men att risken inte helt kan uteslutas. Att försätta Sverige på ”krigsfot” i denna situation vore att gå för långt.

Om Ryssland trots allt skulle överväga ett angrepp, vilket vi inte

kan veta, bör det genomföras innan Nato hunnit föra fram förstärkningar till Baltikum. Det innebär att Nato måste gardera sig mot att förstärkningstransporterna angrips. Ryska luftvärnssystem grupperade i främst Kaliningradområdet men även längs den ryskbaltiska gränsen skulle då utgöra ett allvarligt hot mot eventuella Nato-flyginsatser i Baltikum. Genom att utnyttja svenskt luftrum kan man avsevärt reducera tiden för hur länge Natos flyg behöver flyga genom områden där det finns ett luftvärnshot.

Ett likartat förhållande gäller för sjötransporter i södra Östersjön. Så länge Kaliningrad kan utnyttjas för gruppering av ryska sjömålsrobotar kommer sjötransporter till baltiska hamnar i ett allvarligt läge sannolikt bara kunna ske från hamnar på den svenska ostkusten. Gotland kan här spela en avgörande roll. Den part som kan gruppera luftvärns- och sjömålssystem på ön kan sannolikt förhindra alla sjö- och lufttransporter till och från Baltikum, med undantag från sådana som sker via finskt territorium. System grupperade på Gotland kan också avsevärt försvåra, till och med förhindra, ubåtsjakt med flyg och ytfartyg, flygburen radarspaning och stridsledning samt lufttankning nära operationsområdet.

För svensk del, oberoende om vi deltar i operationen eller inte, kan det därför föreligga ett hot mot Gotland. Här finns ett klart avvägningsproblem avseende tidigt gripbara resurser: delta i

solidaritetsoperationen eller skapa ett försvar på Gotland (alternativt låta Nato göra det). De eventuella militära hot som skulle kunna uppstå mot det svenska fastlandet är främst sabotageverksamhet i olika former, och robot- och flygangrepp i fall det skulle bli öppna strider.

Även om krigsriskens bedöms

Även om krigsriskens bedöms som liten bör vissa förberedelser vidtas för att Sverige och svenska förband inte skall hamna i en irreparabel efterhandssituation, om trots allt strider skulle utbryta.

som liten bör vissa förberedelser vidtas för att Sverige och svenska förband inte skall hamna i en irreparabel efterhandssituation, om trots allt strider skulle utbryta. Vad Sverige eventuellt skulle kunna delta med i en solidaritetsaktion av det skisserade slaget kan inte besvaras på ett entydigt sätt. Ett antal faktorer måste vägas in. Den kanske viktigaste faktorn är att vi inte vet Rysslands avsikter. Är det bara en styrkedemonstration eller är det förberedelser för ett angrepp? Avser vi att med det svenska bidraget substantiellt förstärka någon baltisk stats förmåga att försvara sig, och därmed bidra till att eventuellt få Ryssland att avstå från ett angrepp, eller vill vi bara markera solidaritet (dela risken), och låta någon annan stå för krigföringsförmågan? Vilka tekniska och utbildningsmässiga

möjligheter har vi att agera tillsammans med andra (Nato-)stater? Vilken frihet har vi att välja egna taktiska och operativa lösningar för vårt agerande? Vilka resurser måste finnas kvar i Sverige för att möta eventuella hot här?

När det gäller svenska markstridsförband finns det i "Struktur 2014" organisatoriskt inga förband som i sin fasta indelning innehåller alla de komponenter som skulle behövas i den aktuella situationen, som mekaniserat infanteri, stridsvagnar, luftvärn, artilleri och lämpliga underrättelseresurser. Systemen existerar dock, om man ser till Försvarsmakten i dess helhet. Möjligheterna att sätta ihop en lämplig styrka finns. De organisatoriska och utbildningsmässiga förberedelserna, främst då samövning av de olika komponenterna, skulle ta viss tid. Eventuellt kan den kortas, från kanske en månad till dagar, om "Struktur 2014" redan från början skulle innehålla ett antal fast organiserade bataljonsstridsgrupper där ingen extra tid måste läggas på samövning.

Den tid som krävs för förberedelser kan variera inom mycket vida ramar, från dagar till kanske en månad. Vill man ta risken att skicka ett mindre väl samövat förband (beroende på hur "Struktur 2014" utformas i praktiken) och improvisera fram den samverkan som behövs med "moderförbandet", den tyska

brigaden, kan det röra sig om kanske någon vecka.

En sådan lösning är bara tänkbar i ett läge när man är övertygad om att förbandet inte kan behöva lösa stridsuppgifter vid framkomsten. I annat fall kommer det att ta avsevärt längre tid, såvida inte den behövliga samverkan och samövningen, nationellt och internationellt, redan genomförts inom ramen för fredstida övningsverksamhet.

De svenska marinförband som skulle kunna vara aktuella i den skisserade operationen är antagligen några korvetter och minjaktresurser, då som en del av den tyskledda eskortstyrkan. Ledningsmässigt innebär detta inga större problem då likartad verksamhet redan övas idag i multinationella sammanhang, och med svenskt deltagande. Ur svensk synvinkel har lösningen med en multinationell grupp, där sannolikt tyska fregatter ingår, en avgörande fördel såtillvida att de utländska fartygen då kan bidra med det kvalificerade luftvärnsskydd som de svenska fartygen saknar. Sverige kunde eventuellt överväga att erbjuda amfibieförband för till exempel hamnförsvaret, om sådan förmåga blev efterfrågad.

Svenska ubåtar skulle kunna spela en viktig roll, antingen som framskjuten spaning mot eventuella ryska ubåtar i insatsområdet eller för underrättelseinhämtning utanför ryska marinbaser. Svenska flygstridskrafterns roll i det skisserade scenariot är något osäker. Planen

tar för att Natoflyg (USA) är det som främst är tänkt att vid behov leverera nödvändigt flygunderstöd. När det gäller att understödja markstrid är detta också fullt logiskt, då rutiner och organisatoriska förutsättningar för det är väl utvecklade inom Nato.

Sverige saknar dessutom lämplig beväpning till sina flygplan för sådana uppgifter. Det är också sannolikt att USA inte önskar andra länder inblandade i de mycket komplicerade luftoperationer det eventuellt kan bli tal om i Baltikum. Sannolikt kommer man att önska att luftrummet över Sverige, Östersjön och Baltikum delas upp, där USA leder ensamt och oinskränkt i sin del.

Skulle Sverige gå med på att

Skulle Sverige gå med på att utländska stridskrafter baseras som det skisseras i Natos operationsplan kan dessa och även svenska anläggningar bli utsatta för olika typer av öppna eller förtäckta angrepp.

utländska stridskrafter baseras som det skisseras i Natos operationsplan kan dessa och även svenska anläggningar bli utsatta för olika typer av öppna eller förtäckta angrepp, om krisen skulle eskalera. Förtäckta angrepp kan även förekomma utan att öppna stridigheter utbrutit. Det kommer att ställas krav på vår förmåga att bidra till skyddet av de baser som Nato utnyttjar men också på vår förmåga

att skydda egna militära anläggningar och viss civil infrastruktur.

Beroende på lägets allvar kan självfallet större civila flygplatser som Sturup eller Landvetter övervägas för basering av de amerikanska flygplanen (eller våra egna), men det vore antagligen att gå för långt i en situation som denna där det trots allt inte utbrutit några stridigheter i Baltikum, och sannolikt inte heller kommer att göra det.

Det är troligt att USA kommer att kräva att de baser man utnyttjar skyddas mot såväl sabotagehot som hot från luften. Försvarsmaktens begränsade luftvärnsresurser innebär antagligen att USA måste föra in egna luftvärnsförband för att skydda baserna.

Basering av Natos marinstridskrafter innebär liknande problem. Beroende på vilka utländska fartyg som deltar, och hur de disponeras, kan eventuellt luftvärnsfrågan i huvudsak lösas med deras fartygsbaserade luftvärn. Behovet av markförband för att möta sabotagehotet blir dock sannolikt en fråga för Försvarsmakten. Att finna lämpliga hamnar som kan utnyttjas för basering av fartyg innebär inget större problem. Hamnkapaciteten på den svenska ostkusten är stor, likaså lämpar sig Stockholms skärgård mycket väl för basering av sjöstridskrafter.

Även om det svenska militära deltagandet är begränsat i den skisserade solidaritetsaktionen går det inte att bortse ifrån att även

svenska militära anläggningar kan vara utsatta för hot, till exempel i form av sabotage. Vi utgör trots allt en del av den infrastruktur som Nato utnyttjar. Skulle strider utbryta i Baltikum lär vi nog betraktas som medkrigförande.

Att de svenska styrkor som ingår i olika Natoförband skulle stå under Natos befäl (i alla avseenden när det gäller taktisk verksamhet) står utom allt tvivel.

Oavsett om svenska ubåtar skulle delta i operationen kräver detta speciella ledningslösningar. Natos eskortstyrka måste vid varje tillfälle vara medveten om var ubåtarna befinner sig. Risker för incidenter är uppenbar i det fall de skulle förväxlas med ryska ubåtar. Problemet är inte nytt. Det fanns redan under det kalla kriget och löstes då genom att den tyska ubåtsledningen hölls underrättad om vår ubåtsverksamhet i södra Östersjön.

Oberoende av vilka lösningar som väljs går de inte att improvisera fram. Det krävs noggranna tekniska och procedurmässiga förberedelser om de skall fungera. De måste också ha varit föremål för övningar. Det bör påpekas att problemet inte skulle försvinna om det inte fanns utländska flygförband baserade i Sverige. Fortfarande skulle det finnas ett stort samordningsbehov av flygverksamheten över Östersjön och vid eventuella överflygningar av Natoflygplan, till exempel från baser i Norge.

Gotland utgör här ett speciellt

problem. Sveriges förmåga att trovärdigt försvara ön är begränsad, såvida inte stora delar av Försvarsmaktens mest kvalificerade resurser avdelades enbart för den uppgiften. För Nato är ön av vitalt intresse när det gäller att säkerställa operationsfrihet över Östersjön. Ur rysk synvinkel är Gotland av lika vitalt intresse då ett tidigt innehav av ön skulle ge dem ett mycket bra "flankskydd" i det fall de önskade genomföra en militär operation i Baltikum. De eventuella svenska resurser som finns på ön kommer i händelse av ett angrepp att vara beroende av stöd från Natos flyg- och marinstridskrafter, eventuellt också markstridskrafter.

Frågan som uppstår är vem som är bäst skickad att leda försvaret av Gotland: den svenska operationsledningen eller Nato Multinational Corps North East i Szczecin, som antagligen är den ledningsfunktion som kommer att ha ansvaret för att samordna mycket av Natos verksamhet i anslutning till Baltikum.

Det avgörande problemet är att vi inte kan veta Rysslands yttersta avsikter. Deltagande i en solidaritetsoperation vid en allvarligare kris måste därför till del planeras utifrån förutsättningen att vi, om den önskade stabiliseringseffekten inte uppnås, kan bli indragna i stridshandlingar, även om sannolikheten för en sådan negativ utveckling är liten.

Sverige skulle ha förmågan att

skicka en bataljonsstridsgrupp till Baltikum i det skisserade scenariot. Den främsta svagheten i upplägget ligger i den begränsade förmåga som förbandet kommer att ha på grund av bristande samövning. Det kan gälla den svenska bataljonen (beroende på den slutliga utformningen av "Struktur 2014"), men kommer att vara speciellt påtagligt när det gäller att effektivt samverka med övriga delar av den multinationella brigaden.

Sammantaget skulle en situation

Sammantaget skulle en situation som denna kräva stora delar av Försvarsmaktens resurser, inklusive de nationella skyddsstyrkorna (hemvärnet).

som denna kräva stora delar av Försvarsmaktens resurser, inklusive de nationella skyddsstyrkorna (hemvärnet). Lämpliga resurser finns dock i huvudsak, med undantag av kvalificerat luftvärn, där bristen framstår som allvarlig. Strukturen har också stora svagheter när det gäller försvaret av Gotland, ett område som kan vara av vital betydelse även vid kriser som inte direkt berör Sverige.

Scenario 3: Rysk inmarsch

Detta är frågan om ett "Georgiensscenario" där Nato av olika skäl hamnat i efterhand, och agerar militärt först i samband med att Ryssland går in i Baltikum. De planer Nato utarbetat för att stabilisera en hotande situation

i Baltikum är därmed i stort sett överspelade.

Dock kvarstår möjligheten att omedelbart ingripa med flygstridskrafter, samt eventuellt försöka hålla ett brohuvud i Baltikum som utgångsläge för framtida operationer för att befria de områden som ockuperats.

Ett skäl till att Nato hamnat i efterhand kan vara att Ryssland lyckats hemlighålla sina avsikter genom att inte ha vidtagit några mer omfattande och därmed röjande förberedelser, eller genom andra åtgärder lyckats missleda Nato (omvärlden). En annan möjlighet är att Nato (och andra länder) av olika skäl kan ha haft problem med att fatta beslut om militära åtgärder för att visa sitt stöd för de baltiska staterna.

Den ryska styrkeinsatsen kan variera inom vida ramar beroende på hur man bedömer t ex Natos förmåga och villighet att agera. Det är dock osannolikt att inga indikationer alls, politiska eller militära, föregått den ryska inmarschen, varför det antas att de flesta länder i närområdet vidtagit åtminstone vissa beredskapshöjande åtgärder. För svensk del antas därför att insatsorganisationen i huvudsak är gripbar inom ett fåtal dagar (den tid det tar att mobilisera kontraktsförbanden), och att förbanden med fast anställd personal kan disponeras omedelbart. Delar av flygstridskrafterna upprätthåller incidentberedskap dygnet runt. Ett ökat utbyte av sambandsofficerare

med Nato kan också ha skett.

Avgörande för om Nato skall lyckas avvärja angreppet och rädda de baltiska staternas självständighet är att Ryssland inte hinner skapa ett fait accompli. Om hela det baltiska territoriet ockuperas, finns risk att kärnvapenhot därefter kan användas för att avskräcka från anfall mot "den ryska legitima säkerhetszonen". Nato måste därför säkra brohuvuden på baltiskt område, dels för att ha möjligheter till en motoffensiv, dels för att markera att man inte givit upp Baltikum.

I samband med den ryska inmarschen påbörjar Nato omedelbart flygoperationer mot de ryska stridskrafter som ryckt in i Baltikum och mot de ryska luftförsvarssystemen i Östersjöområdet.

Nato (USA) meddelar Sverige att man att omedelbart (inom timmar) avser att utnyttja svenskt luftrum för sina operationer i Baltikum. Samtidigt framställs önskemål om att frambasera flygstridskrafter och luftvärnssystem till baser i Sverige. Vidare önskar man förstärka försvaret av Gotland med Natoresurser, i första hand långräckviddigt luftvärn, och beroende på vad som finns av svenska förband på ön eventuellt också andra typer av förband. Sverige tillfrågas också om sina möjligheter att omedelbart överföra förband, främst då tyngre mekaniserade förband, till Baltikum för att bidra till att skapa det eftersträvade brohuvudet.

Genom att det ryska angreppet genomfördes innan Natoförstärkningar nått Baltikum är det mycket sannolikt att de baltiska staterna kommer vara ockuperade i sin helhet inom tämligen kort tid (en vecka?), såvida Nato inte lyckas genomföra en mycket kraftfull flygkampanj och dessutom tillföra förstärkningar i den allra närmaste framtiden (dagar). Rimligt säkra lufttransporter till Baltikum kan i närtid bara genomföras genom svenskt och finskt luftrum. Eventuella sjötransporter måste sannolikt också utgå från svenska och finska hamnar för att inte utsättas för orimliga risker.

Nato har redan satt igång militära

Gotland utgör för båda parter i denna situation en utomordentligt viktig komponent i krigföringen.

operationer för att försöka hejda det ryska angreppet. Det är uppenbart att möjligheten att utnyttja svenskt territorium för främst luft- och sjöoperationer avsevärt skulle underlätta Natos verksamhet, sannolikt på ett avgörande sätt. Gotland utgör för båda parter i denna situation en utomordentligt viktig komponent i krigföringen. För rysk del skulle ett innehav av ön innebära ett flankskydd som hindrade de flesta typer av transporter till Baltikum. För Nato är det helt avgörande att så inte blir fallet. Ett skäl till att Ryssland ännu inte besatt Gotland kan vara

att man hoppas att Sverige skall hålla sig utanför konflikten, vilket avsevärt skulle underlätta den ryska operationen, alternativt att Sverige redan i detta skede har grupperat starka stridskrafter på ön.

Det bör noteras att ryska flygstridskrafter har ett ganska stort mått av operationsfrihet över Östersjön. Skyddade av det egna luftvärnet och med det i praktiken obefintliga luftförsvaret över stora delar av Baltikum kan de med måttlig risktagning flyga över de baltiska staterna. Kraven på Natos (och svensk) luftförsvärförmåga över Östersjön kommer att vara utomordentligt höga.

Det är uppenbart att tillgången till svenskt territorium kan vara avgörande för båda parter. Den svenska ledningen står här inför ett antal dilemman och problem. Gotland måste försvaras, annars kommer någon annan med stor sannolikhet att besätta ön. Om Nato tvingas att göra det kommer det att ske med resurser som behövs i Baltikum, vilket minskar brohuvudets överlevnadsförmåga. Nato är i stort behov av tyngre förband i Baltikum, vilka endast Sverige kan bidra med i ett tidigt skede.

Frågan är: Hur praktiskt hantera mycket omfattande Natoflygoperationer över Sverige och Östersjön samtidigt som det egna luftförsvaret måste kunna verka med full kraft, bland annat för att skydda Gotland? Hur skall den marina verksamheten i Östersjön samordnas

med mycket kort varsel där enheter ur ett flertal mariner (Sverige, Tyskland, Finland, Polen) plus de baltiska samt den ryska uppträder samtidigt, under inledningsvis antagligen ganska förvirrade former? Hur mycket vågar vi sända till Baltikum; förbanden kan ju behövas i Sverige om Nato (och vi) skulle misslyckas?

Med hänsyn till Gotlands

Frågan är: Hur praktiskt hantera mycket omfattande Natoflygoperationer över Sverige och Östersjön samtidigt som det egna luftförsvaret måste kunna verka med full kraft, bland annat för att skydda Gotland?

avgörande betydelse i den skisserade situationen, och därmed också de starka incitamenten för alla parter att disponera ön, krävs av Sverige 2–3 mekaniserade bataljoner, en artilleribataljon och en bataljon långräckviddigt luftvärn (vilket Sverige saknar) eller två bataljoner med kortare räckvidd (allt i Sverige existerande luftvärn) för att skapa en tillräckligt hög tröskel för att avskräcka en presumtiv angripare.

I den av Nato skisserade planen skulle den svenska insatsen i Baltikum ske i två områden: Dagö/Ösel och Kurland. Att snabbt besätta Dagö och Ösel med svenska och finska amfibieförband är fullt tänkbart, speciellt som förbanden disponerar egna transportmedel

och har förmåga att samverka med varandra. Här, som i Gotlandsfallet, kan det bli en kapploppning med tiden, öarnas betydelse lär knappast ha undgått ryska planerare. Risker finns att man omedelbart råkar i strid.

För de svenska sjöstridskrafterna skulle operationen innebära en utomordentlig utmaning. Transporter i två riktningar till Baltikum måste skyddas. Om inte tillräckligt med svenska förband redan finns på Gotland måste även transporter dit skyddas. Basområdena i Sverige måste skyddas mot såväl flygangrepp som olika undervattenshot – ubåtar, minor, sabotageverksamhet.

Flygstridskrafternas förmåga till understöd till markstridsförbanden och luftförsvaret kommer att ha avgörande betydelse i alla moment i operationen. De svenska flygstridskrafterna kan här spela en avgörande roll genom att de inledningsvis är bäst baserade för att snabbt påbörja luftoperationer över Östersjön, och därmed tidigt kunna möta ryska flygföretag. Uppgifterna kommer dock vara många: skydda överskeppning till Dagö/Ösel, luftförsvara Gotland, skydda transporter till Gotland, skydda transporter till Baltikum och även luftförsvara Sverige i övrigt.

För uppgiften att understödja eventuell markstrid på de estniska öarna, Gotland eller i brohuvudet i Kurland saknas lämplig beväpning, utom vad avser att bekämpa enstaka fasta objekt. Den uppgiften måste

inledningsvis lösas av främst de amerikanska hangarfartygsbaserade flygstridskrafterna, och på litet längre sikt av till Sverige och Finland frambaserade flygstridskrafter.

Möjligheterna att med egen flygande radarspaning tidigt upptäcka ryska flygföretag kommer att vara av avgörande betydelse.

Det är osannolikt att de svenska

Det är osannolikt att de svenska flygstridskrafterna räcker till för de aktuella uppgifterna.

flygstridskrafterna räcker till för de aktuella uppgifterna, speciellt när det gäller markmålsbekämpning och luftförsvarsuppgifter i anslutning till och bortom Gotland. Här krävs en intim samverkan och tydlig ansvarsfördelning mellan svenska, amerikanska och finska flygstridskrafter.

Ett problem som sannolikt är enklare att lösa i denna situation är flygplatsfrågan. Genom att det råder krig kan även civila flygplatser utnyttjas. Det är en klar fördel då amerikanska stridsflygplan, men även understödande flygplan som tanknings- och radarspaningsflygplan, inte är särskilt väl lämpade att flyga från de svenska tämligen små militära flygbaserna. Utnyttjande av civila flygfält skulle också bidra till ett ökat skydd genom att flygplanen då skulle kunna spridas bättre.

Samtidigt innebär detta att antalet objekt som måste skyddas

med luftvärn och marktrupp ökar. Luftvärnsskyddet i detta scenario kan bara lösas genom att den amerikanska styrkan medför eget luftvärn.

I den här situationen kommer de utländska styrkorna i Sverige efterhand också att behöva bygga upp en egen omfattande militär logistikorganisation för försörjning av drivmedel, tillförsel av ammunition etc. Där det finns en utbytbarhet med svenska motsvarande förnödenheter bör detta samordnas. Det vore en fördel för alla parter, men även det kommer att ställa stora krav på Försvarsmakten när det gäller samverkan, samordning och logistikkompetens.

I ett senare skede (beroende på hur operationerna i Baltikum utvecklar sig) kan det bli aktuellt att föra fram Natomarkstridsförband genom Sverige för vidare transport till Baltikum från hamnar på ostkusten. I ett sådant skede ökar behovet av skydd ytterligare. Även här gäller det främst luftvärn och skydd mot sabotagehandlingar av olika slag.

Operationen i Östersjön och Baltikum är en Natooperation, där Nato kommer att föra oinskränkt befäl. Dock är det möjligt att vissa deloperationer kan delegeras till den svenska (alternativt finska) insatsledningen, till exempel besättandet av Dagö och Ösel, och försvaret av Gotland (om vi har substantiella resurser där). Det är till och med sannolikt att man önskar en sådan delegering i den antagligen

mycket förvirrade situation som kan antas råda i samband med ett krigsutbrott. Inledningsvis skulle Natos kommandostruktur helt enkelt inte mäkta med att leda allting.

En överskeppning av markstridsförband till Baltikum är helt beroende av tysk eskort och flygunderstöd från Nato, varför eventuella svenska marina enheter som deltar kommer att underställas den tyske amiral som leder operationen. Även baseringen av tyska sjöstridskrafter kräver en omfattande samordning. Vem baserar var, hur ordnas markskyddet, av vem, vem ansvarar för minsökning i farleder, vem ansvarar för basområdet?

Sannolikt vore det bäst om detta skedde i svensk regi främst med hänsyn till behovet av att samverka med övriga delar av den svenska försvarsmakten och bättre lokalkännedom. Hur detta än regleras så kommer svenska och utländska officerare att behöva avdelas för att tjänstgöra i varandras ledningsorganisationer. Insatsen av svenska ubåtar måste också i detalj samordnas, främst med Tyskland, då risken av vådabekämpning annars är överhängande.

Svenska flygstridskrafter som deltar i de marina operationerna måste ledas av Natos flygstridsledning, som samverkar med sjöstyrkan, annars riskerar de svenska planen att bli nedskjutna av fartygens luftvärn eller av understödande Natostridsflygplan.

Det här har alla förutsättningar att sluta i kaos om inte flygverksamheten samordnas i detalj.

Till detta bör också läggas de risker som finns för vådabeskjutning från luftvärn, inledningsvis svenskt, och efter några dagar även det amerikanska luftvärn som finns grupperat i anslutning till de av USA disponerade flygbaserna, men också det som finns på de tyska örlogsfartygen i svensk skärgård.

Samordningen på marken kommer också kräva stora resurser där svenska och utländska förband gemensamt skall ansvara för skyddet av de basområden som Natoförbanden utnyttjar. Likaså kommer det att krävas svenska sambandsofficerare vid samtliga utländska enheter som uppträder i Sverige, både för att säkerställa kontakten med svenska militära förband och staber och för att hjälpa till med kontakterna med olika civila myndigheter som polis, räddningstjänst, landsting (sjukvård).

Den svenska insatsorganisationen kommer att kunna lösa ett antal av de uppgifter som skisseras i planen. När det gäller markstridsförbanden framstår dock bristen på kvalificerat luftvärn som en alarmerande, gränssättande faktor, speciellt när det gäller försvaret av Gotland och olika basområden.

Det måste också beaktas att i stort sett alla svenska kvalificerade förband skulle hamna i Baltikum eller på Gotland. Det kan kanske vara acceptabelt om det inte växer upp något allvarligt hot mot fastlandet

på sikt. Det i sin tur beror på hur framgångsrik Natooperationen i Baltikum blir. En förutsättning för att delar av insatsförbanden, t ex i formen av en "brigadstridsgrupp", skall utgöra ett substantiellt bidrag i Baltikum är att en sådan är allsidigt sammansatt och utomordentligt väl samövad.

Det "byggklossystem" som "Struktur 2014" innebär är där en fara genom att det förutsätter att det skall finnas tid att sätta ihop lämpliga stridsgrupper, och att de sedan skall ges kompletterande utbildning. Att skydda Natos och våra basområden i Sverige kommer att bli problematiskt. Förutom bristen på luftvärn är det osäkert om de nationella skyddsstyrkorna kommer att mäkta med uppgiften. Ett speciellt stort skyddsproblem gäller de marina basområdena, vilket kan bli än mer accentuerat i ett läge när amfibiebataljonen är insatt på en annan plats.

Till detta måste läggas behovet av att skydda viss civil infrastruktur. Gotland spelar i denna, och andra krissituationer, en så avgörande roll att försvaret av ön måste ägnas en helt annan, och större uppmärksamhet, än vad som är fallet i "Struktur 2014". Möjligheterna att snabbt skapa ett tillräckligt försvar där i händelse av en allvarlig kris, eller i värsta fall krig, i vårt närområde kan starkt ifrågasättas.

Det marina systemet har två allvarliga brister: oförmågan att

Det marina systemet har två allvarliga brister: oförmågan att genomföra eskort i en situation när det föreligger ett lufthot och den bristande förmågan att bekämpa undervattensverksamhet i anslutning till marina basområden.

genomföra eskort i en situation när det föreligger ett lufthot och den bristande förmågan att bekämpa undervattensverksamhet i anslutning till marina basområden. I synnerhet gäller det en situation när det är aktuellt med flera områden och fartygen där kommer att vara utspridda.

Flygstridskrafternas förmåga att momentant luftförsvara fastlandet är antagligen tämligen god, men i fråga om Gotland och eventuellt än längre bort är förmågan diskutabel. Möjligheterna att med flyg understödja markstrid är i en krigssituation otillräcklig, speciellt då artillerifunktionen hos markstridskrafterna i "Struktur 2014" är så svag som den är.

Den samordning som skulle krävas vid basering av utländska stridskrafter på svenskt territorium i ett läge som detta kommer att vida överstiga den kapacitet som de planerade fyra regionala staberna och nuvarande garnisoner kan klara av. Det är också osäkert om Försvarsmakten disponerar det antal kvalificerade sambandsofficerare som kommer att behöva placeras i

de utländska förbandens staber och i Natos ledningsorganisation.

Den skisserade situationen är så komplicerad och kräver så snabba reaktioner att det kan betvivlas att Sverige i verkligheten skulle kunna bidra effektivt. Visserligen finns mycket av de fysiska resurser som Nato efterfrågar, men det är osäkert om de skulle kunna inordnas i operationen på ett effektivt sätt. För att det skall vara möjligt krävs en långtgående samordning redan i fredstid, till exempel med stabsofficerare tjänstgörande i varandras staber och gemensamma planer för mottagning av förband. Det tar tid att åstadkomma detta. Dessutom krävs omfattande samövningar på alla nivåer, med alla typer av system och kanske inte minst personalkännedom om dem man skall verka tillsammans med. Dit är steget fortfarande långt. Bäst förutsättningar föreligger kanske på den marina sidan.

Skulle Nato av någon anledning inte bli engagerat vid en kris i närområdet, och Sverige ändå avsåg

att agera inom ramen för någon annan typ av maktkonstellation, ökar kraven på svensk förmåga drastiskt – långt utöver vad ”Struktur 2014” erbjuder.

Avslutande kommentarer

”Försvarsmaktsstruktur 2014” har brister, vissa av dem allvarliga, när det gäller förmågan att delta i krishantering i vårt närområde. Den bristande luftvärnsförmågan – både till sjöss och till lands – liksom tillgången till snabbt gripbara och samövade förband samt Gotlandsproblematiken är kanske de tydligaste. Behovet av gemensamma övningar med våra grannar och med Nato, och långt innan eventuella kriser inträffar, framstår också som

tydligt.

Strukturen har dock också egenskaper som gör den väl lämpad för krishantering, främst då på lägre krisnivåer. Det nya personalförsörjningssystemet innebär att vi kommer ha enheter snabbt gripbara för vissa, begränsade, uppgifter. Handlingsfriheten att skicka personal utomlands kommer också att vara större än den varit hittills. Bredden av olika system som fortsatt kommer att finnas i den nya strukturen kommer också innebära en tämligen stor handlingsfrihet när det gäller att välja med vad vi vill delta.

FÖRFATTAREN:

Karlis Neretnieks är generalmajor. Han har tidigare varit brigadchef och chef för Gotlands regemente, chef för Försvarets Internationella Centrum, operationsledare vid dåvarande Mellersta Militärområdet och rektor för Försvarshögskolan. Han är ledamot av Kungl Krigsvetenskapsakademiens presidium samt styrelseledamot i Svenska Atlantkommittén.

Copyright © 2011 All rights reserved.

Detta är Frivärlds fjärde rapportutgåva under 2011. Tidigare rapporter är ”Lärdomar av den baltiska finanskrisen, 2007 – 2010”, Anders Åslund, juni 2011

”Mot oddsens och oligarkerna”, Pauls Raudseps, september 2011

”Utvecklingen efter arabiska våren – från kleptokrati till kapitalism?”, Susanne Tarkowski, september 2011

This shall not be copied without the permission of The Stockholm Free World Forum.

Frivärld är partipolitiskt oberoende. Rapporter och skrifter speglar författarens åsikter.